

Кузнець Т. В.

Родина саббатовських в національно-духовному житті України початку ХХ ст.

На основі архівних джерел та церковної періодики узагальнено біографічні відомості про представників священицької родини Саббатовських, які займали помітне місце в національно-духовному житті початку ХХ ст. Матеріали можуть бути використані як для генеалогічних досліджень, так і для написання історії Православної Церкви в Україні.

В сучасних історіографічних працях вказується на те, що хоч і з середини ХІХ ст. у вітчизняній історичній науці існував український церковно-краєзнавчий напрям, представлений багатьма науковими роботами, все ж дотепер обминається питання із вивченням біографічного матеріалу православної ієрархії [1, 23]. І якщо дослідженням історичних біографій представників вищих кіл ієрархії Православної Церкви займалися представники духовенства, а з початку ХХ ст. і представники вітчизняної світської історичної науки, то біографії парафіяльного духовенства не набули поширеності в науковому середовищі.

А між тим, серед парафіяльного духовенства було чимало яскравих особистостей, священицьких родин, які складали духовну еліту суспільства, які найближче стояли до народу, найтісніше спілкувалися з простим людом і найбільше впливали на формування суспільної думки. Їх освіченість і духовність були взірцевими для православної пастви, своїм проповідницьким словом вони заклали підвалини суспільної духовності на принципах загальнолюдської моралі. Вивчення їх біографій значно доповнить історичну біографістику, по-перше, а по-друге, сприятиме персоніфікації історії та уникненню глобалістичних схематичних узагальнень, а також послужить створенню узагальнюючих характеристик православного парафіяльного духовенства і визначенню його впливу на перебіг суспільних процесів.

Метою даної статті є систематизація біографічних відомостей про представників однієї священицької родини, які своєю освіченістю, моральними чеснотами, сумлінною священицькою службою здобули визнання та авторитет серед духовенства Київської єпархії, досягли високого суспільного статусу і пошани православного населення Уманського повіту. Двоє з них, маючи академічну освіту, дослужилися до єпархіальних посад, а троє служили священиками в сільських парафіях Уманщини. Та всі вони відзначалися нагоро-

дами за взірцеву службу по духовному відомству, всі вони проповідували християнську духовність і були знаковими постатями в національно-духовному житті початку ХХ ст.

Йдеться про священицьку родину Саббатовських, коріння якої було у Сквирському повіті Київської губернії, але на Уманщині її представники змогли найповніше зреалізуватись. Батько — Гавриїл Саббатовський служив парафіяльним ієреєм в с. Петрашівці Сквирського повіту. Та 16 липня 1883 року його «по прошенню» перевели на священицьке місце до церкви Успія Богородиці в с. Голяківку Уманського повіту.

Нове місце служби, напевне, було кращим за попереднє. Дерев'яна на кам'яному підмурку церква в Голяківці була збудована 1887 року [2, арк. 995], на території парафії налічувалося більше 200 дворів, площа церковної землі перевершувала 40 дес., а це означало, що церковний прихід отримував достатній прибуток. Останнє було суттєвим, так як сім'я священика складалась із шести синів і доньки. Новий настоятель голяківського храму сумлінно виконував пастирські обов'язки і 25 лютого 1885 року його нагородили скуфією [3, 387].

Упродовж наступних шести років Гавриїл Саббатовський наставляв на шлях праведний парафіян Голяківки і піклувався власним чималим сімейством. Та 28 липня 1891 року його «по старости и болезни» звільнили за штат, а місце парафіяльного священика зайняв випускник Київської духовної семінарії Феоктист Базилевич [4, 171]. Справу батька продовжили четверо його синів — Арістарх, Віссаріон, Миколай і Андрій, які отримали духовну освіту і проявили себе на церковно-духовній службі, п'ятий син служив на іншому поприщі, а ще один син і донька померли.

Арістарх Гавриїлович Саббатовський закінчив Київську духовну Академію і розпочав трудову діяльність в Черкаському духовному училищі, а в лютому 1887 року був призначений помічником смотрителя Уманського духовного училища, яке залишив через 1 рік і 2 місяці служби у зв'язку з переводом на таку ж посаду до Богуславського духовного училища. А з приєднанням останнього до Києво-Подольського духовного училища, зайняв таку ж посаду в ньому. А в цілому, 32 роки свого життя Арістарх Саббатовський віддав службі в духовних училищах Київської єпархії — Черкаському, Уманському, Богуславському і Києво-Подольському. Сім'ї він не мав, так як дружина померла в перший рік його служби, і всього себе він віддав справі виховання і навчання учнів духовних училищ. Перебуваючи біля керма початкової духовної освіти в Київській єпархії, Арістарх Саббатовський закладав основи в системі підготовки священицьких кадрів Православної Церкви. Помер він 8 жовтня 1913 року і похований на верхньому цвинтарі Флорівського монастиря [5, 1136].

Вищу богословську освіту здобув ще один представник сім'ї Саббатовських — Андрій Гавриїлович. У 1883 році по першому розряду, кандидатом богослов'я він закінчив Київську духовну Акаде-

мію, перед цим, звичайно отримавши початкову та середню духовну освіту. До 1887 року він служив помічником інспектора духовної семінарії, а рішенням Обер-Прокурора Св. Синоду за № 5627 його переведено на посаду вчителя арифметики і географії в Уманське духовне училище. Указом Св. Синоду за № 1878 його призначено помічником смотрителя Уманського училища. За рішенням училищного Правління він викладав географію в 3 і 4 училищних класах, латинську мову в 2 класі і арифметику – в 1 класі. У 1889 році він тимчасово виконував обов'язки смотрителя Уманського духовного училища. В 1891 році – викладав Закон Божий в підготовчому класі. 1908 рік був останнім роком служби А. Саббатовського в Уманському духовному училищі і в тому ж році він за рішенням Київської Училищної Ради з резолюцією Високопреосвященного Флавіана, Митрополита Київського і Галицького, обійняв посаду секретаря Уманського відділення Київської Єпархіальної Училищної Ради, а згодом – і члена цієї Ради.

Двадцятирічна служба А. Саббатовського в Уманському духовному училищі неодноразово відзначалася вищою владою. Рішенням Правлячого Сенату від 31 грудня 1888 року він був возведений в чин колезького асесора, а 8 жовтня 1890 року – в чин надвірного радника. З 28 жовтня 1892 року він мав чин колезького радника. За вірцеву службу він став кавалером ордена Св. Станіслава 3-го ступеня. А 28 травня 1896 року його возвели в чин статського радника. За 12-літню службу на одному місці отримав орден Св. Анни 3-го ступеня. Дещо пізніше, в березні 1909 року – удостоївся благословення Св. Синоду, а в травні 1909 року був нагороджений камилавкою [2, арк.4].

Підвищення в чинах та нагороди свідчили про сумлінну службу Андрія Гавриїловича Саббатовського. Упродовж двох десятиліть служби в Уманському духовному училищі найповніше розкрився його педагогічний талант. Будучи високоінтелектуальною людиною, він, за спогадами багатьох випускників духовного училища, був для них уособленням кращих рис духовної еліти тогочасного суспільства.

За митрополичою резолюцією від 24 серпня 1908 року Андрія Саббатовського призначено священиком училищної Св.-Михайлівської церкви, де він і прийняв священицький сан. І тоді він не залишив учительську діяльність, так як окрім нових священицьких обов'язків, з 1 жовтня 1909 року попечителем Київського учбового округу був допущений до викладання Закону Божого в Уманській жіночій гімназії. А 1-го лютого 1910 року о. Андрій Саббатовський отримав призначення благочинного церков міста Умані, обійнявши посаду настоятеля Уманського Собору. Рішенням Київського митрополита за № 3893 від 10 липня 1911 року, 27 липня він був піднесений до гідності протоірея. Упродовж наступних років протоіреєм Андрій Саббатовський служив настоятелем головного повітового храму, очолював уманське духовенство і мирян Умані. Маючи добру і спокійну вдачу, він був глибоко миролюбною люди-

ною. Здійснювані ним богослужіння незмінно характеризувались чіткою логікою, послідовністю, якістю викладу. А виголошувані проповіді були настільки глибокими, що надовго запамятовувались не тільки парафіянами, а й ставали предметом захоплення повітової інтелігенції. У 1913 році протоієрей Андрій Саббатовського обрали Головою Уманського відділення Київської Єпархіальної Училищної Ради і цю посаду він обіймав аж до переводу до Києва.

Про сім'ю Андрія Гавриїловича Саббатовського відомо, що з дружиною Марією Тимофіївною вони виховали четверо дітей. Старший син Борис, 1897 року народження, у 1913 році навчався в Київській духовній семінарії. А троє молодших дітей — Миколай, 1899 року народження, Євгеній і Наталія, котрі народилися 20 листопада 1902 року — навчалися в Уманській гімназії. Тобто тільки один із синів готувався до продовження сімейної традиції і здобував духовну освіту.

Майже до кінця 1916 року протоієрей Андрій Саббатовський служив настоятелем Уманського Собору і очолював усе повітове православне духовенство. Соборна парафія була великою і багаточисельною. На її території налічувалось більше шести тисяч дворів з населенням більше сорока тисяч. З них: близько п'яти тисяч було православної пастви, а решта — євреї і розкольники. Така кількість парафіян та іновірців вимагала від настоятеля головного повітового храму терпимості, мудрості, розважливості і глибокої внутрішньої жертвовності в ім'я високої ідеї.

Окрім настоятельських обов'язків та керування соборним причтом, котрий складали священник, диякон, два псаломники і профорня, протоієрей Андрій Саббатовський опікувався і церковнопарафіяльними школами при Уманському Успенському соборі та іншими навчальними закладами повітового центру. Своєю проповідницькою та організаторською діяльністю він утверджував християнські духовні цінності та ідеали освіченості і моралі.

За дев'ять місяців перед смертю Андрій Гавриїлович Саббатовський з Умані перебрався до Києва, отримавши настоятельське місце при Києво-Покровській церкві. Помер він 20 грудня 1916 року на 61-му році життя і похований за кілька кроків від могили свого брата Арістарха на тому ж верхньому цвинтарі Флоровського монастиря. Поховальний обряд здійснював вікарій Київської єпархії, єпископ Уманський Димитрій [6,87].

Третій син Саббатовських — Віссаріон Гавриїлович, на відміну від братів Арістарха і Андрія, мав освіту лише духовної семінарії, яку закінчив по першому розряду. З 1871 року він служив парафіяльним священником в с. Людинцях Бердичівського повіту, а в 1875 році обійняв священницьке місце в с. Соколівці Уманського повіту. Тамтешня церква св. Іоанна Богослова була збудована в 1784 році, а в 1904 році її розширили пределами. Церковна будівля була однокупольною, кам'яною з кам'яною дзвіницею. На території парафії налічувалось більше чотирьохсот дворів, в яких мешкало за три тисячі осіб. В селі мешкало чимало єврейського населення. В такій

парафії священику було кому давати раду, він мав бути взірцем поведінки і доброты.

Таким і був о. Віссаріон Саббатовський. Його священослужіння відзначалося єпархіальним начальством. Так, 4 жовтня 1877 року набедреником було відмічене «усердне служіння при чесній поведінці» [7,276]. За зразкове піклування храмом Божим 9 листопада 1882 року о. Віссаріон удостоївся Архіпастирського благословіння [8,408]. А до дня Пасхи 1887 року його нагородили скуфією [9,283]. Наступними нагородами за пастирську службу була камилавка, яку Віссаріон Саббатовський отримав 6 травня 1898 року [10,147], та наперсний хрест, пожалований Св. Синодом з нагоди чергової річниці монаршого дня народження у 1906 році [11,216]. Останньою нагородою соколівського ієрея був орден Св. Анни 3-го ступеня, якого він удостоївся в 1914 році [12,205]. Тоді він був у 67-літньому віці, залишився вдівцем з єдиним сином Григорієм, котрий служив священиком в с. Юрківці Уманського повіту. Керував соколівською парафією Віссаріон Гавриїлович Саббатовський до літа 1915 року і 2 липня був звільнений за штат [13,323].

Його син — Григорій Віссаріонович Саббатовський був гідним свого батька і своєї родини. Народився він 25 січня 1872 року, в 1891 році закінчив, як і батько, по першому розряду, Київську духовну семінарію і до 1901 року служив наглядачем за учнями молодших класів Уманського духовного училища. З 21-го вересня 1901 року він розпочав священицьку службу в Дмитріївській церкві села Юрківки Уманського повіту, а 1 жовтня того ж року був висвячений на священика [2,арк.329].

За короткий час він зарекомендував себе добропорядним і сумлінним душпастирем і вже 23 березня 1904 року був призначений духовним слідчим 2-го благочинницького округу [14,192]. А невдовзі прийшло визнання заслуг і нагороди. Так, 29 січня 1907 року о. Григорія нагородили набедреником [15,139], а 14 березня 1912 року його священнослужіння було відзначене скуфією [16,123]. Серед групи духовенства, чия служба відзначалася у 1917 році був і Григорій Саббатовський: 1 липня він удостоївся Архіпастирського благословіння [17,235]. Його сім'ю складали дружина Олена Михайлівна і четверо дітей. Старші доньки — Наталія, 1900 року народження, і Зінаїда, 1903 року народження, закінчили Київське жіноче училище для дітей духовенства, а про молодших дітей — Костянтина, 1905 року народження, і Євгенію, 1906 року народження, відомостей не маємо.

Микола Гавриїлович Саббатовський, як і брат Віссаріон, закінчив Київську духовну семінарію по першому розряду і 30 травня 1872 року прийняв священство в селі Попудні Липовецького повіту Київської губернії. У тамтешній церкві він служив до 22 вересня 1888 року і був переведений до Св.-Михайлівської церкви с. Шукайводи Уманського повіту [18,626]. Шукайводівська парафія була чималою і багатою. Сорок два роки поспіль нею керував Іосиф Ляхоцький, після смерті якого у 1880 році парафіяльним священи-

ком служив його син Феодосій Іосифович Ляховецький. Тобто п'ятдесят років священники Ляховецькі дбали про сільський храм і статки парафії. Сільська дерев'яна церква, збудована в 1760 році, була замінена у 1874 році новою, теж дерев'яною будівлею, але під металевим дахом. Церковної землі було більше 70 десятин, що давало значний прибуток для причту. Та 22 серпня 1888 року Феодосій Ляховецький помер і на священницьке місце перевели Миколу Саббатовського.

До перевodu у Шукайводу, служба Миколая Саббатовського вже відзначалася і в 1882 році він отримав Архіпастирське благословіння, а в 1886 році — набедренник. Та саме в шукайводівській парафії найповніше розкрились його організаторські та душпастирські здібності. Гордістю парафії була сільська школа. Вона завжди була великою, наприклад, в 1862 році в ній навчалося більше двох десятків учнів. В 1906 році з ініціативи і під керівництвом парафіяльного священника Миколая Саббатовського школа з однокласної перетворилася у двокласну. У 1913 році в ній навчалося 115 хлопчиків і 29 дівчаток. На території парафії розміщувалося більш як 600 дворів, в яких мешкало більше 3000 осіб. І парафіяльний ієрей сумлінно виконував християнські треби та задовольняв духовні потреби такої чисельної пастви.

Уже на шукайводівській парафії Миколай Саббатовський удостоївся Архіпастирського благословіння у 1890 році та скуфії у 1894 році. За рішенням Св. Синоду від 11 квітня за № 1483 він отримав камілавку [19,188]. А заслуги по цивільному і військовому відомствах о. Миколая Св. Синод відзначив у 1907 році, нагородивши шукайводівського священника наперсним хрестом [20,248]. До 6 травня 1914 року імператор підписав указ про пошанування священницької праці Миколая Саббатовського орденом Св. Анни 3-го ступеня [21,205].

Тоді 64-річний сільський священник був вдівцем з шістьма дорослими дітьми. Старша донька Людмила, 1872 року народження, була заміжньою за священником с. Голяківки; друга — Віра, 1874 року народження, мала чоловіком священника с. Журавки; третя — Євгенія, 1875 року народження, жила при батькові; четверта — Марія, 1877 року народження, була заміжньою за священником с. Колодистого; там же в Колодистому вчителювала і наймолодша Саббатовська — Вікторія, 1882 року народження, а єдиний син — Володимир, 1879 року народження, служив в Уманській гімназії. Хоч прямого спадкоємця батьківської справи в сім'ї не було, але вона поповнилась трьома зятями священниками. У 1917 році глава цієї великої сім'ї — Миколай Саббатовський був відзначений Архіпастирським благословінням [22,235].

Отже, священницька родина Саббатовських в кінці XIX — на початку XX ст. в національно-духовному житті була представлена шістьма представниками: батьком — Гавриїлом, синами Арістархом, Андрієм, Віссаріоном, Миколаєм і внуком Гавриїла — Григорієм Віссаріоновичем Саббатовськими. Арістарх і Андрій, маючи

вищу богословську освіту, досягли єпархіальної церковної єпархії, а Віссаріон, Григорій і Миколай служили парафіяльними священиками. Їх праця була відзначена усіма, доступними парафіяльним духовенству, нагородами, а три представники родини (Андрій, Віссаріон і Миколай) удостоїлись орденів Св. Анни 3-го ступеня.

Нагороди не були випадковими, вони були символами пошанування пастирської і учительської праці людей, котрі своїми знаннями, своїми моральними переконаннями сприяли удосконаленню суспільства. Саббатовські належали до того православного духовенства, яке, за влучним висловом Д. Дорошенка, близько стояло до народу і було тісно пов'язане з його долею. В добу русифікації воно найбільше зберегло зв'язок з своєю народністю, з її побутом і мовою. Це духовенство «жонате й здебільшого осіле з діда-прадіда на одному місці, близьке своїм побутом до народу, в значно меншій мірі підлягало русифікації, ніж верства поміщицька» [23,45]. Воно, освічене і благочестиве, мало найбільший вплив на формування світоглядних основ, суспільної моралі, і було духовним поводитирем народних мас.

Джерела і література

1. *Ластовський В.В.* Православна церква в Україні наприкінці XVII – у XVIII ст.: історіографія. Автореф. дис. ... докт. іст. наук. – К., 2007. – 28 с.

2. *Центральний державний історичний архів України у м. Києві* (далі –

ЦДІАКУ). – Ф.127. – Оп. 1011. – Спр.3207. – Арк. 995-1002.

3. *Киевские Епархиальные Ведомости* (далі – КЕВ). – 1885. – № 8.

4. *КЕВ.* – 1891. – № 16.

5. *Памяти А. Г. Саббатовского, помощника смотрителя Киево-Подольского духовного училища* // КЕВ. – 1913.

6. *Протоирей А.Г. Саббатовский (некролог)* // КЕВ. – 1917. – № 10.

7. *КЕВ.* – 1877. – № 21.

8. *КЕВ.* – 1882. – № 22.

9. *КЕВ.* – 1887. – № 14.

10. *КЕВ.* – 1898. – № 10.

11. *КЕВ.* – 1906. – № 20.

12. *КЕВ.* – 1914. – № 20.

13. *КЕВ.* – 1915. – № 28.

14. *КЕВ.* – 1904. – № 16.

15. *КЕВ.* – 1907. – № 14.

16. *КЕВ.* – 1912. – № 11-12.

17. *КЕВ.* – 1917. – № 28-29.

18. *КЕВ.* – 1888. – № 41.

19. *КЕВ.* – 1900. – № 10.

20. *КЕВ.* – 1907. – № 22.

21. *КЕВ.* – 1914. – № 20.

22. КЕВ. — 1917. — № 28-29.

23. Дмитро Дорошенко. Православна церква в минулому і сучасному житті українського народу. — Берлін, 1940. — 70 с.

Кузнец Т.В. Семейство Саббатовских в национально-духовной жизни Украины в начале XX ст.

На основе архивных источников и церковной периодики обобщены биографические ведомости о представителях семейства священников Саббатовских, которые занимали заметное место в национально-духовной жизни начала XX ст. Материалы могут быть использованы как для генеалогических исследований, так и для написания истории Православной Церкви Украины.

Kuznets T. V. The Sabbatovsky family role in spiritual life of Ukraine at the beginning of XX century

The biographical information on the Sabbatovsky priest family who occupied a prominent place in the national and spiritual life of Ukraine at the beginning of the 20 th century is generalized in the article on the basis of the archive sources and church periodicals. The materials may be used for genealogical research as well as for writing the history of the Greek Orthodox Church in Ukraine.